

واکاوی مبانی مصونیت سازمان های بین المللی

محمد مهدی کریمی نیا^۱، محمد علی ابراهیمی^۲، مجتبی انصاری مقدم^۳

^۱ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، استاد رشته حقوق در مؤسسه تحصیلات عالی ناصر خسرو ولایت دایکندی افغانستان

^۳ دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه میبد، مدرس دانشگاه و پژوهشگر

چکیده

مصونیت سازمان های بین المللی یکی از موضوعات مهم حقوق بین الملل است. در بحث آثار شخصیت حقوقی بین المللی این سازمان ها جای تحلیل عنوان فوق می باشد. سؤال اصلی این است که برای پاسداری از صلح و امنیت جهانی در روابط بین المللی این سازمان ها از چه مصونیت های برخوردار می باشند؟ به عبارت دیگر مبانی مصونیت سازمان های بین المللی چیست؟ و بدنبال آن پرسش های فرعی زیر مطرح است که جای پیش بینی یا طرح این مصونیت ها کجاست؟ تنوع حقوقی این مصونیت ها شامل چه موضوعاتی می گردد؟ تفاوت و محدودیت مصونیت نمایندگان سازمان های بین المللی با دیپلمات (نمایندگی سیاسی دولت ها) در چیست؟ یافتن پاسخ پرسش های فوق می طلبد که تحقیق کتابخانه ای پیرامون عنوان انجام شود تا دلایل مستدل و دیدگاه های موجود به دست آید.

واژه های کلیدی: سازمان های بین المللی، مصونیت، حقوق بین الملل، کنوانسیون و دکترین حقوقی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

سازمان‌های بین‌المللی یکی از واقعیت‌هایی است که با آن مواجه هستیم. بخشی از حقوق بین‌الملل را در شرایط کنونی حقوق سازمان‌های بین‌المللی تشکیل می‌دهد. این سازمان‌ها به‌عنوان تابعان حقوق بین‌الملل نقش اساسی در ایجاد صلح و امنیت جهانی دارند. سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیر دولتی برای رسیدن به اهداف خود احتیاج به ابزار دارند. باید موانع را از سر راه خود بردارند تا بتوانند اقدامات قانونی لازم را بنمایند. داشتن مصونیت‌های لازم این بستر را فراهم می‌کند و به سازمان‌های بین‌المللی اجازه می‌دهد که با اطمینان خاطر به تعقیب اهداف خود مبادرت نمایند. به همین خاطر شناخت محدوده و شمولیت این مصونیت‌ها حایز اهمیت فراوان می‌باشد.

پس این پرسش مطرح است که آیا سازمان‌های بین‌المللی دارای مصونیت مطلق هستند، حتی در صورتی که خود مرتکب جرم گردند یا خیر؟ اگر چنانچه این سازمان‌ها دارای چنین مصونیت گسترده‌ای باشند قوانین بین‌المللی دچار تعارض خواهد بود. زیرا از یک جهت تلاش این کنوانسیون‌ها در راستای برقراری نظم، صلح و امنیت جهانی تنظیم می‌یابد و از جهت دیگر اجازه می‌دهد که عاملان و کاربران آن مرتکب جرم شوند و از محاکمه عادلانه هم بری و رها باشند. این تعارض موجب بی‌اعتباری تشکلهای بین‌الدولی جهانی می‌گردد و بی‌اعتنایی عمومی را در پی خود داشت.

برای حل این تعارض و یافتن پاسخ سؤال اصلی که مبنای مصونیت سازمان‌های بین‌المللی چیست؟ این جستار علمی انجام گردیده است. یکی از مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش آن است که سازمان‌های جهانی برای رسیدن به اهدافی که جهت آن تأسیس یافته است نیازمند مصونیت‌های لازم می‌باشد؛ مبنای اعطای این مصونیت‌ها عبارت از تئوری حسن انجام وظایف است، اما مفهوم آن این نیست که سازمان‌های جهانی براءت مطلق داشته و در صورت ارتکاب جرم، کاربران آن قابل محاکمه نباشند. چون مقررات بین‌المللی این اجازه را برای مسؤولان عالی و دبیران سازمان‌ها می‌دهد که از مجرمان و متخلفان رفع مصونیت کرده و امکان محاکمه آنان را فراهم نمایند.

روش تحقیقات این مقاله کتابخانه‌ای بوده و برای غنای آن از آثار حقوق دانان و صاحبان اندیشه استفاده به عمل آمده است. مدارک پژوهش در پایان معرفی گردیده است هر چند که در پاورقی نیز ارجاع لازم داده شده است.

۱. مفاهیم

۱-۱. مفهوم مبانی

مبانی از لحاظ ساختار لغوی جمع مبنا است. مبنا در لغت به معنای اصل، ریشه، اساس، شالوده، زیرساخت‌ها و بناها آمده است. اما این کلمه در اصطلاح حقوق دانان عبارت از اصل و قاعده‌ای کلی است که نظام حقوقی بر اساس آن پایگذاری می‌گردد. زیرا قواعد و مقررات حقوقی معمولاً برخاسته از باورهای می‌باشد که خمیرمایه زیرساخت‌های فکری جامعه عامل را تشکیل می‌دهد. چون اصل حقوق امر اعتباری و قراردادی است. بنابراین قاعده حقوقی اعتباراتی خواهد بود که ریشه در باورها

و اعتقادات مردم دارد. به همین علت است که ارزش‌های هر جامعه با جامعه دیگر متفاوت می‌باشد. نکته قابل توجه در باره مبانی این است که بین دانشمندان وفاق جمعی در پیرامون تعریف آن وجود ندارد. علت این امر گاه تاریخ زندگی بشر است (که حکایت از ستم‌های فراوان حاکمان زورگو می‌کند) و گاه روحیه استقلال طلبی انسان با خواست‌ها و نیازهای ویژه موجب می‌گردد که تفسیرهای گوناگون از مبانی انجام گردد. به همین خاطر است که شناخت مبانی یک نظام حقوقی اهمیت ویژه‌ای دارد. براین اساس به چند نکته باید توجه کرد:

۱. محدودیت و توسعه احکام حقوقی، تابع روابط اجتماعی یک جامعه است.
 ۲. پذیرش و اطاعت از مقررات موضوعه، تابع میزان هماهنگی با مبانی و ارزش‌های اجتماعی می‌باشد.
 ۳. یکی از عوامل اختلافات و تعدد نظام‌های حقوقی دنیا عبارت از اختلافات مبانی آن‌ها است.
- با توجه به موارد فوق می‌توان مبانی را چنین تعریف کرد:

مبانی عبارت از «مجموعه قواعد الزام آوری است» که رعایت آن اجباری خواهد بود. حال می‌توان پرسید که این مبانی الزام چه می‌تواند باشد؟ چرا باید از حقوق اطاعت کرد؟ و جواب این پرسش‌ها ما را به نظام‌های مختلف حقوقی هدایت می‌دهد. مبانی مصونیت سازمان‌های بین‌المللی از جمله همین پرسش‌ها می‌تواند باشد که جواب آن در این تحقیق به اختصار خواهد آمد.

۱-۲. مفهوم مصونیت

از نظر لغوی و ساختاری، کلمه «مصونیت» واژه‌ای عربی و از لحاظ صرفی، مصدر جعلی از واژه «مصون» که اسم مفعول از ریشه «صون» است می‌باشد. «صون» در زبان عربی به معنی «حفظ کردن» بوده و به چیزی که مورد محافظت قرار گرفته «مصون» گفته می‌شود. از لحاظ حقوقی، مصونیت (Immunity) به معنی معاف بودن برخی از اشخاص یا اموال یا احوال، از قواعد عامه کشور در امور قضایی یا انتظامی یا مالیاتی است.

در ترمینولوژی دیدگاه‌های مختلفی پیرامون شناخت مصونیت ابراز گردیده است. برخی از حقوق دانان بر این باورند که «مصونیت به طور کلی بدین معنا است که دارنده آن از تعقیب قانون و مأموران دولت در امان است، به‌دیگر تعبیر قانون و مأموران مجری قانون نمی‌توانند شخص دارنده آن را تعقیب کنند».

به اعتقاد برخی دیگر از حقوق دانان «مصونیت حقی است که به موجب قانون دارندگان آن نسبت به کلیه اعمالی که در اجرای وظایف خود انجام می‌دهند، از تعقیب قضایی، مدنی و اداری در امانند». و بالاخر می‌توان گفت: «یکی از موانع احتمالی تعقیب جرائم بین‌المللی، وجود قواعدی است که با هدف حمایت از متهم و اعطای مصونیت از تعقیب به‌وی وضع می‌شوند».

خلاصه این نظرها آن است که وقتی مصونیت برای اشخاص حقیقی و حقوقی اعطا گردید، در پناه حمایت قانون توان حسن اجرای وظایف خود را به دست آورده و قادر به انجام آن می‌گردد. مفهوم این تحلیل آن است که ظاهراً بدون در نظر داشت اصل مصونیت که خود استثنایی بر اصل حاکمیت سرزمینی قوانین داخلی است، اشخاص (اعم از حقیقی و حقوقی) فاقد صلاحیت

اجرائی شناخته شده و روابط بین جوانیب به کندی مواجه می‌گردد.

از نظر حقوق بین‌الملل اصل مصونیت اختصاص به سفیران و نمایندگان سیاسی دولت‌ها ندارد، بلکه در مخاصمات بین‌المللی نیز بحث مصونیت غیر نظامیان مطرح است. به همین خاطر، غیر نظامیان حق ندارند در مخاصمات مستقیمان شرکت نمایند و از حمله مصون هستند، آن‌ها در صورتی که مستقیماً در حمله شرکت نمایند مصونیت را از دست می‌دهند. باید توجه داشت که موضوع مصونیت یکی از مباحث مهم حقوق بین‌الملل عمومی است که به حقوق دیپلماتیک اختصاص دارد. مصونیت مهم‌ترین امتیازی است که به دیپلمات‌ها داده می‌شود تا بتوانند وظایف خود را که برقراری روابط دوستانه بین دولت‌ها است انجام دهند. مصونیت، یک دیپلمات را مافوق قوانین و مقررات جاری در کشور پذیرنده قرار می‌دهد و او را از اتباع و خارجیان مقیم آن کشور ممتاز می‌گرداند. اگر مصونیت نباشد، اعضای یک نمایندگی نمی‌توانند آزادانه وظایف خود را انجام دهند. زیرا دولت پذیرنده قادر خواهد بود هر طور که بخواهد با آنان رفتار کند و مانع از انجام وظایف‌شان گردد.

۲. مبانی اعطاء مصونیت

یکی از پرسش‌های اساسی این است که مصونیت برای نمایندگان دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی براساس چه مبنای اعطاء می‌شود؟ به عبارت دیگر بر اساس چه ضرورتی اعطای مصونیت برای دیپلمات‌ها (اعم از دولتی و سازمان‌های بین‌المللی) الزامی شناخته شده و در حقوق بین‌الملل وارد گردیده است؟

جواب این پرسش را باید از اسناد و مدارک داخلی و بین‌المللی به دست آورد. در حقوق داخلی کشورها مصونیت به طور عام شامل کارمندان رتبه بالای دولت می‌شود. اشخاصی مثل رهبری عالی کشور، نمایندگان مجالس ملی، قضات و سران سه قوه که در راستای وظایف خود از این مزیت استفاده می‌نمایند. حقوق بین‌الملل، خاصه منشور ملل متحد این حق را برای کاربران خود به صراحت ذکر کرده است. در منشور ملل متحد آمده است که:

۱- سازمان در خاک هر یک از اعضا خود از مزایا و مصونیت‌هایی که برای رسیدن به مقاصد آن سازمان لازم می‌نماید برخوردار خواهد بود.

۲- نمایندگان اعضای ملل متحد و کارمندان سازمان نیز از مزایا و مصونیت‌هایی که برای انجام وظایف آنان به طور مستقل لازم است، تا آنجا که این وظایف مربوط به سازمان می‌باشد، برخوردار خواهند بود.

براین اساس توجیه حقوقی اعطای مصونیت برای کاربران سازمان‌های بین‌المللی تفاوت چندانی با مبنای اعطای مصونیت به نمایندگان دولت‌ها ندارد. در هر دو نهاد «اصل حسن انجام وظایف» به دور از دغدغدهای احتمالی قضایی موجب گردیده که از حق مصونیت برخوردار باشند.

در عین حال درک درست و شناخت اساسی مبنای اعطای مصونیت اقتضا دارد که سابقه تاریخی این امر مورد تحقیق قرار گیرد؛ براین اساس می‌توان بررسی زیر را برای دست‌یابی به اصول کلی مبنای اعطای مصونیت انجام داد.

گذشته از تئوری حسن انجام وظیفه که مبنای اصولی مصونیت است، نظریه برون مرزی بودن مأموران سیاسی را

گروسیوس مطرح کرده که مورد اشکال قرار گرفته است و نظریه خصوصیت و اقتضائات نمایندگی را هم می‌توان مد نظر داشت که بر ماهیت مأموریت مأموران سیاسی مبتنی می‌باشد. چون این دیپلمات‌ها در واقع نمایندگی ریاست عالی دولت متبوع خورا عهده دارند.

۳. مطالعات تاریخی

۳-۱. مصونیت در رم و یونان باستان

مطالعات تاریخی و حقوقی گذشته و تمدن‌های پیشین حکایت از این دارد که چیزی به نام سازمان‌های بین‌المللی در میان ملت‌ها شناخته شده نبوده و وجود نداشته است. به اعتقاد محققان در طی چند هزار سال زندگی بشر نمونه‌ای از تأسیسات و سازمان‌های بین‌المللی عصر حاضر تشکیل نشده است. چنان که سازمان‌های بین‌المللی موجود هم مولود اقدام آنی در یک زمان نمی‌باشد. ولی این به آن معنا نیست که مردمان باستان چنین امری را شناسایی نکرده باشند. تاریخ توسعه حقوق این حقیقت را به نمایش می‌گذارد که روابط فی‌مابین دولت‌ها فراز و فرودهای زیادی داشته است. کشورها از طریق برقراری روابط سعی کرده اند که بر مشکلات خود غلبه نمایند.

از نظر تاریخی اصل ایجاد سازمان‌ها در آغاز به صورت اتحادیه‌ها بروز و نمود یافته است. تشکل‌های کوچک، اما مؤثر تدریجاً تأسیس گردیده و راه تکاملی خود را در پیش گرفته است. این اتحادیه‌ها زمینه‌ساز پیدایش اصل سازمان‌های بین‌الملل بوده و در مراودات خود به فکر ایجاد مصونیت هم بوده است. چون تشکل‌های مثل اتحادیه‌های پستی، گمرک، حمل و نقل، مالکیت اسناد، و اوزان بدون مصونیت نمی‌توانست کار خود را دنبال نماید.

راه موفقیت در این زمینه ارسال سفیر بوده است. سفیران در شرایط عادی و حتی جنگ همیشه در رفت و آمد بودند. برای این که طرفین از مواضع همدیگر با خبر شوند با سفیران برخورد غیر خصمانه داشتند. اگر بعضاً دیده شده که پیک‌ها جان خود را از دسته داده باشد، جزء موارد نادره و اندک می‌باشد. در عین حال این عمل نا جوان مردانه تلقی شده یا عکس العمل خاص خود را داشته است. ولی اصل موضوع مصونیت امر پذیرفته شده به نظر می‌رسد.

در روم و یونان باستان نهادی حمایتی از منافع شهروندانی که در بنادر و کشورهای خارجی تجارت می‌کردند همان کنسولی بود، اما به لحاظ این که کنسول مسؤولیت سیاسی نداشت، افراد دیگری به عنوان نماینده کار حمایتی را عهده‌دار شدند که از آن به نام «سفیر» یاد شده است. این دیپلماسی دو گانه (کنسول و سفیر) از قرن پانزدهم بنا به پیشنهاد حکومت‌های ایتالیا جای خود را به «سفیر دیپلماتیک دایم» داد. شیوه مبادله سفرا به همراه هیأت دیپلماتیک از آن تاریخ به بعد مرسوم شد. طبیعی است که سفیران بدون داشته مصونیت از انجام درست وظایف خود باز می‌ماندند.

بعد از تشکیل اتحادیه‌ها، عامل دیگری که در پیدایش سازمان‌های بین‌المللی نقش اساسی داشت تشکیل کنفرانس‌های بود که برای توسعه روابط و حل منازعات کشورها دایر می‌گردید. تشکیل این سمینارها با حضور نمایندگان دول در محل برقراری

کنگره همراه بود. از نیمه قرن نوزدهم گرایش کشورها به تشکیل چنین تجمعاتی بیش از پیش مشهود شد. از نمونه‌های بارز این نشست‌ها صلح وستفالی است که در سال ۱۶۴۸م دایر گردید. همین‌طور بعد از پایان جنگ اول جهانی مذاکرات کنفرانس صلح پاریس در سال ۱۹۱۸م. نهایتاً منجر به انعقاد «معاهدات ورسای» در سال ۱۹۱۹م گردید. دستیابی به نتایج کل این تلاش‌ها بدون مصونیت امکان پذیر نمی‌بود.

هرچند که طبق اظهار نظر برخی نویسندگان نسبت به نمایندگان دول در کنفرانس‌ها بحث زیادی نیست کنفرانس‌ها همه موقتی هستند و نمایندگان دول نیز فقط برای مدت کوتاهی در کشور محل کنفرانس می‌مانند. اما برای مصونیت آن‌ها قواعد خاصی تدوین نگردیده است و مصونیت آن‌ها چنان است که دولت میزبان بر اساس عرف و رسمی که لازمه مهمانداری است در حفظ امنیت آنان اقدام می‌نمایند. زیرا به‌مخاطره قرار گرفتن حیات آنان موجب بد نامی ابدی کشور میزبان می‌گردد.

۳-۲. مصونیت در حقوق بین‌الملل جدید

همان‌گون که گذشت در روزگار قدیم مبنای اعطای این امتیازات و مصونیت‌ها، نظریه‌ی فراسرزمینی بودن سفارت بود به این بیان که سفارت بخشی از یک دولت است که در سرزمین دولت دیگر قرار دارد و باید همانند خود دولت از این امتیازات و مصونیت‌ها برخوردار باشد. سازمان‌های بین‌المللی نیز در حقیقت سفارت اعضای خود می‌باشد که باید از امتیازات و مصونیت‌ها استفاده کند.

اما امروزه، آنچه از اسناد بین‌المللی و بویژه کنوانسیون ۱۹۶۱ روابط دیپلماتیک بر می‌آید، مبنای اعطای این امتیازات و مصونیت‌ها به سفارت‌خانه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، «تئوری حسن انجام وظایف» می‌باشد. یعنی برای اینکه هیات دیپلماتیک بتواند به نحو احسن و فارغ از هر گونه دغدغه‌ای وظایف خود را انجام دهد، این امتیازات به وی اعطا می‌شود.

در رابطه با سازمان‌های بین‌المللی نیز وضع به همین منوال می‌باشد. یعنی برای اینکه یک سازمان بین‌المللی بتواند به نحو احسن وظایف خود را انجام دهد و کارکنان سازمان بتوانند فارغ از هر گونه نگرانی، به فعالیت بپردازند، باید دارای یکسری مزایا و مصونیت‌ها باشند.

از آن‌جا که معمولاً نمایندگی سازمان‌ها در دول مقرر به صورت دائمی است وضع آنان با اعضای شرکت کننده در یک کنفرانس بین‌المللی متفاوت خواهد بود. به همین خاطر قواعد مربوط به این موضوع بسیار جدید و در حقیقت با تشکیل جامعه ملل پیدا شده است. به همین خاطر در منشور جامعه ملل آمده که «نمایندگان اعضای جامعه ملل و کارکنان جامعه در حین انجام وظایف خود از مزایا و مصونیت‌های دیپلماتیک برخوردار خواهند بود»

مفهوم جدید مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی برای اولین بار در کنفرانس سانفرانسسکو (۱۹۴۵م.) مطرح شد. برای تنظیم مقررات مربوط به مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد یک کمیته مقدماتی تشکیل گردید. کمیته طی گزارش خود به کنفرانس اعلام داشت که «به‌منظور تعیین ماهیت مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد کمیته عقیده دارد که از واژه دیپلماتیک اجتناب ورزیده و واژه مناسب‌تری انتخاب شود»

براین اساس، حقایق و وقایع دنیای جدید بر می‌تابد که حق مصونیت برای هیأت‌های دیپلماتیک تثبیت گردیده و حقوق بین‌الملل توجه خاصی روی موضوع بنماید. علاوه بر آن چه که گذشت مهم‌ترین مبانی اعطای مصونیت بر اساس پژوهش صاحب نظران به‌قرار زیر می‌باشد:

۱. مصونیت‌های ناشی از حقوق بین‌الملل عرفی که مستند به‌دکترین معروف به‌عمل دولت برای نمایندگان رسمی داده می‌شود و به‌مصونیت شغلی اشتهار دارد. علی‌الاصول افرادی که از طرف دولت حاکم عمل می‌کند شخصا پاسخگوی تخلفات حقوق بین‌الملل که در حین انجام وظیفه مرتکب می‌شود نمی‌باشد.

۲. مصونیت‌های که قواعد عرفی یا قرارداد بین‌المللی برای برخی افراد جهت حمایت از زندگی خصوصی یا اجتماعی در هنگام انجام وظایف به‌آن‌ها اعطا می‌کند. از جمله این افراد نمایندگان عالی رتبه سازمان‌های بین‌المللی هستند، تا از آسیب‌های احتمالی در امان باشند.

۳. مصونیت‌های مقرر در قوانین داخلی که معمولاً به‌سران دولت‌ها، اعضای پارلمان و نمایندگان مجلس داده می‌شود این مصونیت‌ها شامل اعمال افراد مورد اشاره می‌شود.

این مصونیت‌ها افراد را از صلاحیت محاکم خارج کرده و حتی شامل مصونیت از تعقیب، محاکمه و مجازات می‌گرداند. اما به‌محض که اشخاص از وظایف خود خلع و منفک گردند، امکان تحت پیگرد قرار گرفتن آنان منتفی نخواهد بود و در صورت اثبات جرم محاکمه آنان بلا مانع بوده و دستگاه قضای کار خود را دنبال خواهد کرد.

۴. جایگاه پیش‌بینی مصونیت سازمان‌های بین‌المللی

اکنون سؤالی که ممکن است مطرح شود این است که مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی در کجا باید پیش‌بینی شود؟ پاسخ این است که این مصونیت‌ها را می‌توان هم در سند موسس ذکر کرد و هم در یک معاهده‌ی جداگانه و یا در هر دو سند قابلیت ذکر آن‌ها وجود دارد. و نیز در قراردادهای چندجانبه هم راجع به‌مصونیت تصمیم گرفته می‌شود. مثلاً در سند موسس یا یک معاهده جداگانه، اعضای یک سازمان برای سازمانی که خود تشکیل داده‌اند، در سرزمین خود برای آن سازمان و کارکنان آن یکسری مزایا و مصونیت‌هایی قایل می‌شوند که تفصیل آن به‌قرار زیر می‌باشد.

۴-۱. سند مؤسس یا مرام نامه سازمان‌های بین‌المللی

به‌طور نمونه، سازمان ملل متحد که دومین سازمان بزرگ بین‌المللی بین‌الدولی است در منشور خود کاربران این سازمان را در موارد زیر دارای حق مصونیت معرفی کرده است:

۱- سازمان در خاک هر یک از اعضای خود از امتیازات و مصونیت‌هایی که برای رسیدن به مقاصد آن ضروری است، برخوردار خواهند بود؛

۲- نمایندگان اعضای ملل متحد و مامورین سازمان نیز به همین نحو از مصونیت و امتیازات لازم برای اینکه بتوانند

وظایفشان را که مربوط به سازمان است مستقلا انجام دهند، برخوردار خواهند بود؛

۳- مجمع عمومی می تواند برای تعیین جزئیات اجرای بندهای اول و دوم این ماده، توصیه هایی بنماید یا مقاله نامه هایی بدین منظور به اعضا پیشنهاد کند.

موضوع مصونیت به لحاظ اهمیتی که دارد معمولا از بدو تأسیس سازمان ها این اندیشه در ذهن مؤسسان نقش می بندد که در سند تأسیس سازمان این موضوع را پیش بینی نمایند. به همین دلیل سازمان ملل متحد بعد از تأسیس، کمیسیون حقوق بین الملل را مأمور تدوین مقررات در زمینه مصونیت های سازمان ملل متحد کرد و این کمیسیون نیز «کمیسیون مزایا و مصونیت های سازمان ملل متحد» را تهیه و در تاریخ ۱۲ فوریه ۱۹۴۶ م. به تصویب مجمع عمومی رساند. شتاب و اشتیاق سازمان های بین المللی در این زمینه تا آن جا سرعت گرفته که علی رغم نوظهور بودن آن توانستند کمیسیونی مستقلی در موضوع مصونیت را مصوب نمایند در حالی که سفرا و دیپلمات ها با فعالیت دو هزار ساله خود هنوز فاقد آن می باشند.

بعد از این کنوانسیون، کمیسیون حقوق بین الملل سازمان ملل متحد در اواخر دهه ۱۹۶۰ م. موضوع روابط دولت ها و سازمان های بین المللی را در دستور کار خود قرار داد. روابط دولت ها و سازمان های بین المللی مستلزم تدوین دو گونه مقررات بود که کار کمیسیون را به دو بخش تقسیم می کرد: یک: وضع مقررات راجع به مزایا و مصونیت های نمایندگان دولت ها نزد سازمان های بین المللی. دو: وضع مقررات مربوط به مزایا و مصونیت های سازمان های بین المللی، کارمندان و کارشناسان این سازمان نزد دولت ها.

نمونه دیگر سازمان بین المللی «آیدلو» است که در اساسنامه آن چنین تصریح گردیده است: سازمان و همچنین کارمندان آن در کشوری که مقر (دفتر مرکزی) این سازمان در آن موقعیت دارد، از حقوق، امتیازات و مصونیت هایی که در موافقتنامه دفتر مرکزی آن تصریح گردیده اند، برخوردار می باشند. کشورهای دیگر می توانند حقوق، امتیازات و مصونیت های مشابه را در حمایت از فعالیت های سازمان در آن کشورها برای این سازمان، اعطا نمایند.

۴-۲. معاهده فی مابین سازمان های بین المللی و دولت مقر

گاهی نیز سازمان با دولتی که مقر سازمان در آن قرار دارد، اقدام به انعقاد معاهده می کند که این معاهده به «معاهده یا موافقتنامه ی مقر» معروف است. در چارچوب این موافقتنامه، حقوق و تکالیفی مطرح می شود که سازمان در قبال دولت میزبان و دولت میزبان در قبال سازمان باید به عهده بگیرند. این معاهدات باید در نهاد قانونگذاری (مجالس ملی یا قوای مقننه) دولت میزبان به تصویب برسد. از طرفی رکن صلاحیت دار سازمان مزبور نیز باید این معاهده را به تصویب برساند.

بعنوان مثال، علاوه بر اینکه در منشور ملل متحد، از مصونیت سازمان ملل متحد صحبت به میان آمده است، بر اساس موافقتنامه ای که در سال ۱۹۴۶ م. فی مابین آمریکا و سازمان ملل متحد منعقد شده است، مزایا و مصونیت های سازمان و تعهدات هر یک در قبال یکدیگر، دقیقا مشخص شده است. همین طور، موافقتنامه ای میان سازمان ملل و دولت آمریکا در مورد

مزایا و مصونیت‌های اعضای سازمان و کارمندان آن نیز منعقد شده است.

یک نکته قابل توجه و لازم به ذکر است که مصونیت‌های فوق‌العاده مربوط به محل خدمت افراد می‌گردد، اما در کشورهای دیگر که بعضاً دیپلمات‌ها جهت بازگشت به کشور خود ناچارند از آن‌جا عبور نمایند، یا برای گذراندن تعطیلات و مرخصی خود به آن‌جا مسافرت می‌نمایند نمی‌گردد. لذا این قاعده کلی بوده و شامل دیپلمات‌های سازمان‌های بین‌المللی نیز می‌گردد. هر چند که حق استفاده از این مصونیت را دارند، ولی باید در حفظ حرمت و رعایت قوانین کشور ثالث بکوشند و حق نادیده گرفتن مقررات کشور میزبان را نخواهند داشت.

۴-۳. معاهده چند جانبه میان کشورها و سازمان‌های بین‌الملل

اصول حاکم بر مصونیت چون دارای اهمیت فوق‌العاده مهم است، گاهی پیش‌بینی آن در سند مؤسس و انعقاد قرار داد با دولت مقرر مشکل را حل نمی‌کند، به همین علت راه دیگر برای جبران این است که سازمان‌های بین‌المللی با دولت‌های دیگر اقدام به انعقاد معاهده چند جانبه خواهد کرد. دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی با منعقد کردن این معاهده می‌کوشند جزئیات مربوط به مزایا و مصونیت‌ها را تنظیم و راه استفاده حقوقی از آن را هموار سازند.

در این زمینه مهم‌ترین موافقت‌نامه چند جانبه کنوانسیون ۱۹۷۵ م. ملل متحد راجع به «نماینده‌گی دولت‌ها در روابط خود با سازمان‌های بین‌المللی» است که هنوز لازم‌الاجرا نشده است ولی از نظر پژوهشگران «از آن‌جا که اغلب قواعد آن ناشی از عرف بین‌المللی است و در واقع عرف بین‌المللی را به صورت مدون در آورده است» رعایت آن توسط دولت‌ها الزامی شناخته شده است.

گسترش سازمان‌های بین‌المللی و ضرورت‌های روز افزون در روابط فی‌مابین سازمان‌های بین‌المللی و دول جهان موجب گردیده که راه‌های توسعه حقوق بین‌الملل در اشکال گوناگون دنبال شود. تلاش نهاد‌های بین‌المللی در جهت حل مشکل سرعت شتابان گرفته و طرح معاهده چند جانبه در این راستا گزینه مناسب بلکه اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. علاوه بر آن چه که گذشت قواعد عرفی به‌عنوان یکی از منابع اولیه حقوق بین‌الملل می‌تواند روابط بین سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌های جهان را مشخص نماید. هر چند که این قوانین هنوز مدون نگردیده و جای کار دارد.

۴-۴. رویه قضایی بین‌المللی و دکترین حقوقی

آراء قضایی محاکم (مخصوصاً دیوان‌های بین‌المللی) نیز قابلیت این را دارد که بتواند حق مصونیت را برای کاربران سازمان‌های بین‌المللی مسجل سازد. این نظریه تا حدی با رویه‌ی قضایی بین‌المللی منطبق است. این نظریه ناشی از یک نظر مشورتی می‌شود که دیوان بین‌المللی دادگستری در سال ۱۹۴۹ م. تحت عنوان «خسارات وارده به سازمان ملل متحد» صادر کرده است.

شرح ماجرا چنین است که بعد از اعلام دولت اسرائیل در سال ۱۹۴۸ م. جنگ شدیدی بین اعراب و اسرائیل در گرفت.

به دنبال این مساله دبیر کل وقت سازمان ملل متحد، از طرف خودش، یک میانجی به نام «کنت برنادوت» را (از اهالی سوئد و کارمند سازمان ملل بود) برای خاتمه دادن به این وضعیت به سرزمین های اشغالی فرستاد. این فرد در اسرائیل کشته شد. بعد از کشته شدن وی این سؤال مطرح شد که آیا سازمان ملل متحد می تواند علیه دولتی که به صورت «دوفاکتو» (شناسایی غیر رسمی) وجود دارد، اقامه دعوی کند یا خیر؟

علت این سؤال آن است که بر اساس ماده ۳۴ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری فقط دولت ها حق رجوع به این دیوان را دارند و بحثی از سازمان های بین المللی به میان نیامده است.

در این قضیه، دیوان اعلام کرد که ما برای تشخیص سازمان ها نباید به ماهیت افرادی که در آنجا حضور دارند توجه کنیم، بلکه باید به ماهیت عمل و عملکرد سازمان توجه کنیم. یعنی باید با توجه به عملکرد سازمان تشخیص داده شود که آیا کاربران سازمان باید دارای مصونیت باشند یا خیر؟

نظر مشورتی دیوان در مورد داشتن حق دفاع سازمان ملل متحد از حقوق کارکنان خود پس از کشته شدن برنادوت موجب شد تا این مساله برای سازمان های بین المللی به صورت یک قاعده حقوقی در آید و مورد عمل واقع شود.

علاوه بر رويه قضایی دکترین حقوقی هم بستر مناسب طرح نظریه های راهبردی حقوقی است. معمولا موضوعات حقوقی قبل از تبدیلی به قاعده و مقرر در نظرگاه های حقوقی پروار می گردد. به همین خاطر دکترین یا نظریه برجسته ترین علما و حقوق دانان بین المللی می تواند محل مناسب تجزیه و تحلیل پیش بینی مصونیت سازمان های بین المللی باشد. تا جای که استفاده از این ظرفیت در حقوق داخلی و بین المللی دارای وجهت علمی بوده و معتبر می باشد.

۵. انواع مصونیت سازمان های بین المللی

مصونیت از نظر حقوق داخلی و اسناد بین المللی شامل موضوعات مختلف می شود، مهم ترین این عناوین عبارت از مصونیت سیاسی، مصونیت دیپلماسی (به مفهوم عام خود شامل نمایندگان کشورها در کشور دیگر و نمایندگان سازمان های بین المللی) می گردد؛ اما مهم ترین مزایا و مصونیت هایی که برای یک سازمان بین المللی وجود دارد، مصونیت سیاسی، مصونیت از تعرض، مصونیت قضایی، مصونیت از پیگرد، مصونیت از شهادت، می باشد. توضیح مختصر این موارد به شرح زیر است.

۱-۵. مصونیت سیاسی

رکن قانونی مصونیت سیاسی مطابق ماده (۲۹) قانون مربوط به قرارداد وین درباره روابط سیاسی مصوب ۱۳۴۰/۷/۲۱ ش. است، که همه کشورهای عضو سازمان ملل متحد به آن پیوسته اند، براساس این ماده شخص مأمور سیاسی دارای مصون است و نمی توان او را به هیچ عنوان مورد توقیف یا بازداشت قرار داد.

همچنین طبق ماده (۳۱) همان قانون: «مأمور سیاسی در کشور پذیرنده از مصونیت تعقیب جزایی برخوردار است...» و حتی بستگان وی که اهل خانه او محسوب می شوند و نیز کارمندان اداری و فنی مأمور سیاسی و بستگان آنها به شرطی که

تبعه کشور پذیرنده نباشند، از این مصونیت برخوردارند. پس در صورتی که افراد یاد شده مرتکب جرمی شوند باید در دادگاه اداری سازمان‌های بین‌المللی محاکمه شوند. به همین خاطر محاکم قضایی کشور پذیرنده یا مقرر حق اقدامات قضایی را ندارند. این افراد می‌توانند از مصونیت سیاسی بهره‌مند باشند.

چون قرار بر این است که کارمندان به جای اقامه دعوا نزد دادگاه‌های مختلف ملی، به کمک مکانیزم‌های شکایت داخلی سازمان‌ها و در نهایت نزد دیوان‌های اداری تأسیس شده توسط سازمان‌ها اقامه دعوا کنند. حوزه صلاحیت دیوان‌های اداری به طور وسیعی نوعی از اختلافات کارمندان را پوشش می‌دهد که به دلیل مصونیت سازمان‌های بین‌المللی از فرایند رسیدگی حقوقی، از رسیدگی در دادگاه‌های داخلی مستثنا شده‌اند.

صلاحیت دیوان‌های اداری معمولاً مکمل مصونیت سازمان‌های بین‌المللی تلقی می‌شود. از آنجایی که سازمان‌های بین‌المللی در خصوص اختلافات مطرح شده توسط طرف خصوصی از جمله کارکنان از مصونیت برخوردارند، باید مرجع رسیدگی قضایی یا شبه قضایی دیگری در نظر گرفته شود. بنابراین یا دیوان‌های اداری ایجاد می‌شود یا به صلاحیت دیوان‌های اداری موجود تن در داده می‌شود.

۲-۵. مصونیت از تعرض

مصونیت از تعرض نسبت به سازمان‌های بین‌المللی شامل مصونیت اماکن و مصونیت اموال و مصونیت کارمندان می‌گردد که هر یک بطور جداگانه تشریح می‌شود. در حقیقت طبق اسناد بین‌المللی کلیه اموال، اماکن، متعلقات و منضمات مادی و غیر مادی سازمان‌های بین‌المللی، از قبیل ساختمان‌ها، اثاثیه، شعائر آن باید محترم شمرده شود و مصون از هرگونه تعرض باشند.

الف. مصونیت اماکن سازمان‌های بین‌المللی

مصونیت از تعرض نسبت به اماکن سازمان‌های بین‌المللی در جهت حفظ استقلال و آزادی عمل این سازمان‌ها لازم و ضروری است تا نتایجاً کنترل و نظارت بر این اماکن نیز در صلاحیت همان سازمان قرار گیرد و ضمن محرمانه ماندن مذاکرات، از اعمال نفوذ و مداخله دولت‌ها و دستیابی به اسناد و امور محرمانه و سری آن جلوگیری گردد.

اماکن و ابنیه سازمان ملل متحد از هرگونه تعرضی مصون هستند و مأمورین کشور میزبان مجاز به ورود در محدوده ساختمان سازمان ملل متحد نمی‌باشند و فقط با اجازه و اذن دبیر کل امکان ورود میسر خواهد بود. در کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های ملل متحد آمده است: «اماکن متعلق به سازمان ملل متحد تعرض ناپذیرند و...»

همچنین در قرارداد مقرر سازمان ملل و ایالات متحده آمریکا مقرر شده است:

محدوده مقرر سازمان ملل از تعرض در امان است و مقامات کشور میزبان فقط با رضایت و اجازه دبیر کل سازمان قادر به ورود به محدوده مقرر و اماکن سازمان هستند.

بنابراین به لحاظ تعرض ناپذیری مقرر سازمان ملل هیچ یک از مأموران نظامی، انتظامی، امنیتی، قضایی، اجرائی، فدرال،

ایالتی و محلی حق ورود بدون اذن و اجازه دبیرکل را ندارند و هیچ دلیلی نمی‌تواند مجوزی بر ورود آن‌ها باشد. همچنین علاوه بر مصونیت سازمان‌های بین‌المللی از تعرض مأمورین دولتی، در برابر تعرض افراد عادی نیز دارای مصونیت هستند که مسئولیت محافظت از اماکن مذکور بر عهده دولت‌های سرزمین مقرر می‌باشد. اغلب قراردادهای مقرر متذکر این تکلیف هستند و کشورهای میزبان را مکلف به تأمین حفاظت از اماکن مذکور در مقابل ایجاد مزاحمت، حمله، تهاجم، تظاهرات و بی‌نظمی نسبت به آن‌ها نموده است.

در موافقتنامه‌های مصونیت‌ها و جلوگیری از تعرض اشاره‌ای نشده است لکن از آنجا که برخورداری از مصونیت مستلزم ممانعت از هر گونه تعرضی است کشورهای میزبان مکلف به تأمین حفاظت از آن‌ها هستند. در خصوص پناهندگی افراد به این اماکن در قراردادهای مقرر سازمان ملل با آمریکا (بند دو ماده نهم) و ایکائو با کانادا (بند سوم بخش چهارم) و فائو با ایتالیا (بند دو بخش هشتم) و یونسکو با فرانسه (بند سوم ماده ششم) سازمان‌ها از اعطای آن منع شده و حق دادن پناهندگی را ندارند لکن نسبت به کارمندان بین‌المللی آن سازمان‌ها و یا نمایندگان دولت‌های عضو بلحاظ برخورداری از مصونیت بدون اشکال خواهد بود. در قراردادهای مصونیت‌ها و مزایای سازمان اکو و سازمان کنفرانس اسلامی به مطالبی در ارتباط با پناهندگی اشاره نشده است.

ب. مصونیت اموال سازمان های بین المللی

تحقق اهداف سازمان‌های بین‌المللی و انجام آزادانه و مستقل تکالیف و وظایف آن ایجاب می‌نماید که اموال آن نیز از مصونیت برخوردار باشند؛ زیرا در صورت امکان تعرض به اموال آن موجبات اختلال در انجام تکالیف این سازمان‌ها و وسیله‌ای برای زایل نمودن استقلال و آزادی عمل آن‌ها، فراهم می‌گردد. در کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های ملل متحده آمده است: اماکن متعلق به سازمان ملل متحد تعرض ناپذیر و اموال و دارایی آن در هر جا و بدست هر کس باشد از تفتیش و مصادره و توقیف و ضبط و سلب مالکیت و هر نوع الزامات اجرایی و اداری و قضایی با قانونی مصون خواهد بود. در کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های تخصصی ملل متحد و موافقتنامه مزایا و مصونیت‌های آژانس بین‌المللی اتمی عیناً مطالب مذکور تکرار شده است. همچنین بایگانی سازمان و بطور کلی کلیه مدارکی که به آن تعلق داشته و یا توسط آن نگهداری می‌شود در هر جا که باشد تعرض ناپذیر خواهد بود. اما در قرارداد مقرر سازمان ملل متحد با ایالات متحده آمریکا در خصوص تعرض ناپذیری اسناد و بایگانی آن ذکری به میان نیامده است.

ج. مصونیت کارمندان سازمان های بین المللی

در راستای تأمین استقلال و آزادی عمل سازمان‌های بین‌المللی و عدم مداخله کشورهای عضو یا دولت‌های مقرر سازمان، به کارمندان سازمان‌های بین‌المللی مصونیت اعطا گردیده که این امر در عهدنامه مزایا و مصونیت‌های ملل متحد و عهدنامه‌های

دیگر در ارتباط با سازمان های مربوطه تصریح گردیده است. در بخش ۱۹ کنوانسیون مزایا و مصونیت های ملل متحد آمده است:

علاوه بر مزایا و مصونیت های مندرج در بخش ۱۸- دبیرکل و کلیه معاونین دبیرکل و همسران و اولاد صغیر آنها از مزایا و مصونیت ها و معافیت ها و تسهیلاتی که به موجب حقوق بین الملل به مأمورین دیپلماتیک اعطا می گردد برخوردار خواهند بود. بنابراین جان و مال و حیثیت دبیر کل سازمان ملل متحد و معاونین وی و مدیران کل سازمان های تخصصی آن و همسر و اولاد صغیر آنها از هر گونه تعرض مصون است و به هیچ عنوان و تحت هیچ شرایطی نمی توان آنها را توهین، تعقیب، توقیف و تبعید نمود و از کلیه مصونیت های مأموران سیاسی به شرحی که قبلاً ذکر گردید برخوردار می باشند. دیگر کارمندان برخوردار از مصونیت مطابق بخش ۱۷ عهدنامه مزایا و مصونیت های سازمان ملل توسط دبیر کل تعیین خواهند شد که بر اساس قطعنامه (۱) ۷۶ مصوب مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۴۶م. شامل کلیه کارمندان بااستثنای کارمندان محلی که به صورت ساعتی اشتغال دارند می گردد.

بنابراین، دیگر کارمندان سازمان های بین المللی صرفاً در ارتباط با وظایف رسمی و به منظور انجام شایسته تکالیف خود مصون از تعرض هستند و خارج از حیطه اداری و سازمانی مصونیتی ندارند.

۳-۵. مصونیت اجرایی

مصونیت اجرایی عبارت است از معافیت استفاده کننده آن از عملیات اجرایی، یعنی اجرای هر نوع عمل حقوقی، اعم از احکام اداری یا قضایی. در نتیجه این مصونیت، کشورها نمی توانند به قدرت عمومی متوسل شوند. عملیات اجرایی شامل نمایندگان سازمان های بین المللی هم می شود.

هر چند مصونیت اجرایی، مستقل و جدا از مصونیت قضایی است، اما این بدان معنی نیست که مصونیت قضایی، مصونیت اجرایی را به دنبال نداشته باشد، زیرا مصونیت قضایی بدون مصونیت اجرایی بی فایده است. البته مصونیت اجرایی ممکن است خود مستقلاً محلی برای اعمال بیابد، از جمله مصونیت اجرایی احکام داوری خارجی در یک کشور که پیامد مصونیت قضایی نمی باشد.

مصونیت اجرایی به طور گسترده از کلیه ای اموالی که در خدمت اقتدار کشوری می باشند و نیز اموال ضروری برای فعالیت نمایندگان کشور و خدمات عمومی در خارج، حمایت می کند. اموال مورد حمایت، اعم از منقول و غیر منقول، از قبیل سفارتخانه ها و کشتی های دولتی و جنگی است. این مصونیت حتی شامل اموالی که در زمان ادعای مصونیت در اختیار دولت نمی باشند نیز می شود، مثلاً موجودی های بانکی، چه در بانک های دولتی و چه در بانک های خصوصی و به علاوه اموالی که در آن زمان متعلق به دولت نمی باشد، اما توسط او مورد استفاده قرار گرفته و یا در اختیار اوست. آنچه در اینجا مورد نظر است، آزادی است که دولت در استفاده از یک مال دارد.

توصیفی که فوقاً ذکر شد، دکترین مصونیت اجرایی مطلق را به ذهن متبادر می کند، اما کمیسیون حقوق بین الملل در ماده

۸۱ طرح خود که به اصل مصونیت اجرایی اختصاص داده، همواره سعی بر آن دارد تا دامنه شمول مصونیت اجرایی را محدود کند، حتی اگر کشور خواهان، به اجرای صلاحیت قضایی کشور خارجی رضایت داشته باشد. به موجب این مقررّه "مصونیت" اجرایی محدود به اموالی است که اختصاصاً در جهت خدمت عمومی غیرتجاری استفاده شده و یا هدفش این نوع استفاده باشد. البته به محض اینکه [آن اموال] در قلمرو کشور محل قضاوت واقع شده و با دعوا پیوند داشته باشد. مصونیت اجرایی شامل مقامات عالی رتبه حکومتی کشورها نیز می‌شود، البته منحصرأ در مورد اموال اعمال رسمی کشور متبوع.

۴-۵. مصونیت قضایی

مصونیت قضایی سازمان‌های بین‌المللی در راستای حفظ استقلال این سازمان‌ها در برابر کشور میزبان این زمینه را فراهم می‌سازد که با فقدان الزامی به حضور در محاکم کشور مقرر، سازمان‌های بین‌المللی از اعمال حاکمیت، صلاحیت و دخالت دولت میزبان در امان نگه داشته خواهد شد.

مصونیت قضایی سازمان‌های بین‌المللی نسبت به تعداد از افراد و کارکنان بین‌المللی کامل و تام می‌باشد و نسبت به بقیه محدود و شامل بخشی از اعمال آن‌ها می‌گردد. همچنین امکان سلب این مصونیت نیز در جهت اجرای عدالت وجود دارد.

الف. مصونیت قضایی محدود

در بند الف بخش ۱۸ کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های ملل متحد مقرر شده است: کارمندان ملل متحد؛ در مورد گفته و نوشته خود و کلیه اعمالی که در سمت رسمی خود انجام می‌دهند از مصونیت قضایی برخوردار خواهند بود.

بند الف بخش ۱۹ کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های تخصصی و قسمت اول از بند الف بخش ۱۸ موافقتنامه مزایا و مصونیت‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و بخش پانزدهم قرارداد مقرر سازمان ملل با سوئیس و بخش ۲۹ فائو با ایتالیا و بخش ۱۹ و ۲۰ ایکائو با کانادا و بند الف ماده ۱۷ مزایا و مصونیت‌های سازمان اکو و بند الف ماده ۱۹ مزایا و مصونیت‌های سازمان کنفرانس اسلامی نیز کارمندان را در برابر اظهارات شفاهی و کتبی و اعمال ارتكابی در ارتباط با وظایف رسمی خود دارای مصونیت قضایی دانسته است.

بنابراین، کارمندان سازمان‌های بین‌المللی صرفاً نسبت به اظهارات کتبی و شفاهی خود و همچنین اعمالی که در محدوده وظایف و سمت رسمی خود انجام می‌دهند از مصونیت قضایی برخوردارند و نسبت به این امور امکان هیچ اقدام قضایی اعم از تعقیب، احضار، دستگیری، بازداشت و زندان وجود ندارد و حتی در صورت صدور حکم نمی‌توان حکم صادره را به اجرا در آورد. لکن نسبت به اموال و رفتارهای غیر رسمی و بی ارتباط با تکالیف اداری مصونیتی ندارند و محدوده به اعمال رسمی می‌باشد.

محدود بودن مصونیت قضایی به اعمال رسمی موید جنبه کارکردی این مصونیت‌ها است که بند دوم ماده ۱۰۵ منشور ملل متحد نیز به لزوم برقراری مصونیت‌ها به منظور انجام مستقل تکالیف اشاره نموده و آن را محدود به امور مربوط به وظایف سازمان دانسته است.

لذا کارمندان سازمان های بین المللی با استثنای دبیر کل و معاونین وی در سازمان ملل متحد و همچنین مدیران کل سازمان های تخصصی صرفاً نسبت به اعمال رسمی خود دارای مصونیت قضایی هستند و در غیر آن مصونیتی ندارند.

ب. مصونیت قضایی تام

بر اساس بخش ۱۹ کنوانسیون مزایا و مصونیت های ملل متحد و بخش ۲۱ مزایا و مصونیت های سازمان های تخصصی ملل متحد و بخش ۲۰ مزایا و مصونیت های آژانس بین المللی انرژی اتمی و ماده ۲۰ مزایا و مصونیت های کنفرانس اسلامی دبیر کل و معاونین وی یا مدیر کل و کسی که در غیاب او وظایفش را به عهده دارد و همسر و اولاد صغیر آنها از مصونیت های مقرر برای دیپلمات ها برخوردار می باشند.

مصونیت دیپلماتیک بسیار وسیع و کامل است که علاوه بر اعمال مربوطه به وظایف رسمی، شامل اعمال غیر رسمی نیز می گردد به گونه ای که تحت هیچ شرایط و علتی نمی توان متعرض کسانی که از این مصونیت برخوردار گردید و آنها را تعقیب، احضار، دستگیر، محاکمه و توقیف کرد.

قضاوت دیوان بین المللی دادگستری نیز دارای مصونیت دیپلماتیک هستند که در ماده ۱۱ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری و در قرارداد بین دیوان و هلند در سال ۱۹۴۶ اشاره شده است.

ج. انصراف از مصونیت قضایی

در راستای حل تعارض بین اجرای عدالت و مصونیت سازمان های بین المللی، انصراف از مصونیت پیش بینی شده است تا امکان مخفی شدن در پشت مصونیت سازمان های بین المللی به منظور گریز از اجرای عدالت سلب گردد.

بنابراین اعطای مصونیت به سازمان های بین المللی به معنای مجوز صدور هر اقدامی از سوی آن سازمان در کشور میزبان نیست و در صورتی که با خروج از حدود وظایف خود موجب خسارت و بی نظمی گردد عدالت حکم می کند که با انصراف از مصونیت امکان جبران آن با اقامه دعوی فراهم آید.

زیرا اعطای مصونیت به سازمان های بین المللی صرفاً در جهت استقلال و انجام شایسته وظایف است که بدین منظور در بخش ۲۰ کنوانسیون مزایا و مصونیت های ملل متحد مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ ۱۳ فوریه ۱۹۴۶ آمده است:

اعطای مزایا و مصونیت ها به کارمندان منحصرأ به منظور حفظ مصالح و منافع ملل متحد بوده و جنبه مزیت شخصی برای آنان ندارد. دبیر کل حق دارد و موظف خواهد بود- در هر مورد که بنا به تشخیص او مصونیت اعطایی مانع از اجرای عدالت است و انصراف از آن به منافع سازمان لطمه وارد نمی آورد- از مصونیت کارمند صرف نظر کند. در مورد دبیر کل، شورای امنیت صلاحیت انصراف از مصونیت را دارا می باشد.

همچنین در بخش ۲۱ کنوانسیون مذکور مقرر گردید: سازمان ملل متحد در تمام مواقع به منظور حسن اجرای عدالت و

رعایت مقررات انتظامی و جلوگیری از هر نوع سوء استفاده از مزایا و مصونیت‌ها و تسهیلات مذکور در این ماده با مقامات ذیصلاحیت دول عضو همکاری خواهند نمود.

همچنین در بخش‌های ۲۱ و ۲۲ کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های تخصصی ملل متحد و موافقتنامه مزایا و مصونیت‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و مواد ۲۱ و ۲۲ مزایا و مصونیت‌های سازمان کنفرانس اسلامی مقررات مشابهی مقرر گردیده است.

لذا سازمان‌های بین‌المللی باید در جهت اجرای عدالت با حفظ منافع سازمان از مصونیت صرف نظر نموده و با کشورهای عضو همکاری لازم را بنمایند.

۵-۵. مصونیت از ادای شهادت در محاکم داخلی

بر اساس کنوانسیون ۱۹۶۱ وین درباره روابط دیپلماتیک، مأموران سیاسی از مصونیت جزایی، مصونیت مدنی، مصونیت از ادای شهادت و مصونیت از عملیات اجرایی برخوردارند و جان، مال، محل کار و سکونت آن‌ها از هر گونه تعرضی مصون است که قبلاً توضیحات لازم در این باره ذکر گردید؛ و این مصونیت‌ها نیز به دبیر کل و معاونین وی و مدیر کل سازمان‌ها و کسانی که در غیاب آن‌ها عهده دار وظایف‌شان هستند و حتی به همسر و اولاد صغیر آن‌ها هم اعطا گردیده است.

بنابراین، در صورت ارتکاب جرمی نمی‌توان آن‌ها را مورد تعقیب قرارداد یا بازداشت و محاکمه نمود و حتی در امور خلافی نیز نباید مورد تعقیب قرار گیرند و در دعاوی مدنی و اداری نیز به جز موارد استثناء دارای مصونیت بوده و امکان طرح دعوی علیه آن‌ها وجود ندارد و نمی‌توان آن‌ها را مجبور به ادای شهادت نمود و همچنین در صورتی که علیه آن‌ها حکمی صادر شده باشد در غیر مستثنیات فوق‌الذکر قابلیت اجرا ندارد و نمی‌توان حکم صادره را به موقع اجرا گذاشت.

۶. تفاوت مصونیت سازمان‌های بین‌المللی با مصونیت دیپلمات‌ها

باید توجه داشت که مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت‌های نمایندگان دیپلماتیک تا حدودی محدودتر است. به عبارت دیگر کارمندان و پرسنل یک سازمان بین‌المللی تا وقتی از مصونیت برخوردارند که در چارچوب اختیارات و وظایف خود عمل کنند، اما نمایندگان دیپلماتیک اگر خارج از اختیارات خود مرتکب جرمی مثلاً قتل عمد شوند، باز هم دارای مصونیت خواهند بود.

حداکثر اقدامی که کشور پذیرنده می‌تواند انجام دهد این است که نماینده دیپلماتیک مزبور را به عنوان عنصر نامطلوب اخراج کند. اما اگر یک مامور کنسولی یا یک کارمند سازمان بین‌المللی مرتکب این عمل بشود، حتماً تحت پیگرد قرار خواهد گرفت. بنابراین مامورین کنسولی و کارمندان یک سازمان تنها در صورتی مصونیت دارند که در راستای انجام وظایف خود مرتکب تخلف شوند.

لازم به ذکر است که این مزایا و مصونیت‌ها تا زمانی برای یک کارمند سازمان بین‌المللی وجود دارد که وی مشغول به

خدمت باشد و همین که بازنشسته یا از کار برکنار شوند، مزایا و مصونیت‌های وی نیز لغو خواهد شد. در عین حال این مزایا و مصونیت‌ها بستگی به سند موسس دارد که تا چه حدود گسترش داشته باشد. گاهی ممکن است سازمانی در سند موسس خود، برای اعضا مصونیت مطلق قایل شود؛ ولی علی‌الاصول چنین کاری را نمی‌کنند.

تفاوت دیگر در داشتن حق انصراف از مصونیت در سازمان‌های بین‌المللی است. چون عهدنامه‌ها و اسناد بین‌المللی رئیس و مسؤول سازمان را مکلف می‌کند که در هر موقع که مصونیت مانع اجرای عدالت بشود و صرف نظر کردن از آن مغایر با مصالح سازمان نباشد از مصونیت مأمور خود صرف نظر نماید. بر خلاف دولت‌ها که چنین الزامی ندارند. بنابر این دولت فرستنده مأمور دیپلماتیک می‌تواند با رد کردن تقاضای دولت پذیرنده، دایر بر رفع مصونیت، مانع اجرای عدالت و قانون در باره مأمور دیپلماتیک خود و رفع خسارت متضرر از عمل دیپلمات بشود، ولی رئیس یک سازمان بین‌المللی فاقد چنین تصمیمی می‌باشد.

دلیل این امر روشن است. چون سازمان بین‌الملل حافظ منافع متضاد دولت‌ها می‌باشد و برای اهداف بلند بین‌المللی شکل گرفته و مسؤولیت تأمین منافع عالیه دولت‌ها را متعهد می‌باشد، و بسا یک دولت نیست که فقط به فکر تأمین منافع ملی خود است. پس باید اولویت بندی داشته باشد و اگر وضعیت موجود مقتضی انصراف باشد، باید از مصونیت مأمور خود منصرف گردد.

نتیجه

با توجه به ضرورت‌های جهانی و کارکرد مثبت سازمان‌های بین‌المللی و پیچیدگی مسایل پیرامونی حقوقی، داشتن مصونیت برای حسن انجام وظایف حایز اهمیت می‌باشد. تحولات حقوقی جهان ایجاب می‌کند که سازمان‌های بین‌المللی برای دستیابی به اهداف خود باید از مصونیت لازم برخوردار باشند. اسناد داخلی و بین‌المللی برای این که بتواند مزایا و مصونیت‌های ضروری را پوشش دهد از هر فرصتی استفاده کرده و حکم لازم را مقرر داشته است. این مصونیت‌ها تا حدی وسیع و جامع بوده و توانسته است راه‌های سوء استفاده را هم مسدود کند. چون پیش بینی رفع مصونیت از کاربران متخلف این امکان را فراهم می‌کند که بتوان با متخلفان برخورد قانونی صورت گیرد. بنابراین حفظ حقوق افراد و احترام به حرمت انسانی به هیچ وجه نادیده گرفته نشده است و داشتن مصونیت مجوز فرار از تعقیب مجرمان نمی‌گردد. پس جای امیدواری است که در صورت مشاهده هر نوع تخلف امکان به پای میز محاکمه کشاندن مجرمان فراهم باشد.

منابع

۱. آنتونی پ.و. راجرز پل مالرب، قواعد کاربردی حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه: کمیته ملی حقوق بشر دوستانه، انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ اول ۱۳۸۲.
۲. انوری، حسین، فرهنگ بزرگ سخن، انتشارات سخن، تهران، چاپ ۱۳۹۰.

۳. اساسنامه سازمان بین‌المللی انکشاف حقوق (IDLO)، ماده ۸، مصوب ۵ فروری ۱۹۸۸، افغانستان، جریده رسمی شماره ۱۰۸۳ مورخ ۱۳۹۱/۵/۲.
۴. در آمدی بر حقوق اسلامی ، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، انتشارات سمت، تهران، چاپ سوم ۱۳۸۱.
۵. سلمی، عبدالحکیم، نقش اسلام در توسعه حقوق بین‌الملل، انتشارات مؤسسه پژوهشی امام خمینی، قم، چاپ اول ۱۳۸۳.
۶. صدر، جواد، حقوق دیپلماتیک و کنسولی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ یازدهم ۱۳۸۹.
۷. ضیایی بیگدلی، محمد رضا، حقوق بین‌الملل عمومی، انتشارات گنج دانش، تهران، چاپ ششم ۱۳۷۱.
۸. کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم حقوق، شرکت سهامی انتشار، تهران، چاپ پنجم ۱۳۸۴.
۹. کسسه، آنتونیو، حقوق کیفری بین‌المللی، مترجم: حسین پیران و دیگران، انتشارات جنگل، تهران، چاپ اول ۱۳۸۷.
۱۰. کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های تخصصی ملل متحد مصوب مجمع عمومی در تاریخ ۲۱ نوامبر ۱۹۴۷.
۱۱. موسی زاده، رضا، سازمان‌های بین‌المللی، نشر میزان، تهران، چاپ دهم ۱۳۸۸.
۱۲. مدنی، سید جلال‌الدین، مبانی و کلیات علوم سیاسی، ج ۱، انتشارات پایدار، تهران، چاپ دوم ۱۳۸۷.
۱۳. موافقتنامه مزایا و مصونیت‌های آژانس بین‌المللی اتمی مصوب مجمع عمومی در تاریخ اول ژوئیه ۱۹۵۹.

